

PIESE DE FAIANȚĂ DIN COLECȚIA REGALĂ - DE LA ISTORIC LA ISTORISM

Liliana Manoliu

Arta ceramicii se definește în țările europene printr-o evoluție continuă atât în plan artistic cât și în cel al experimentării în domeniul meșteșugului, începând din anul 1450 și până în jurul anului 1850, afirmându-se ca una dintre cele mai importante expresii ale artelor decorative.

Majolica a evoluat de la forma inițială – cea destinată exclusiv aristocrației – căpătând un rafinament din ce în ce mai accentuat, diversificându-se pe categorii de calitate, astfel încât produsele să poată fi la îndemâna unor pături sociale tot mai diverse.

În secolul al XIX-lea, colecționarii de artă sunt atrași de creațiile ceramiștilor italieni, francezi, germani etc., care produceau faianță istoristă de foarte bună calitate.

Câțiva monarhi europeni, pasionați iubitori de artă, au devenit promotori ai neostilului. Regele României, Carol I de Hohenzollern a comandat pentru decorarea interioarelor Peleşului, piese istoriste de mare valoare, de la mobilier la obiectele de orfevrărie, ceramică, având parcă ambiția să cuprindă în reședința sa, imaginea întregii lumi civilizate.

În cele ce urmează ne vom opri asupra unor piese care au făcut parte din expoziția “*Faianța istoristă din colecția regală*”, care a reunit valori ale ceramiștilor europeni din sec. al XIX-lea, create după vechile modele renescentiste, baroce, rococo, și păstrate în colecția Castelului Peleş.

Prin intermediul sculptorului Curții, Martin Stöhr, Casa

regală din România comandă piese de artă, după Expoziția Universală de la Paris (1867), la atelierul “Au vases étrusques” din Paris, care comercializează piese din “faianță artistică”, provenind de la principalele manufacturi franceze și europene.

Carlo Vanni, proprietarul unei galerii de obiecte de artă din Viena, expediază la București, în 17 iunie 1869, piese din “majolică” (platouri, căni, vase), urmând ca după câțiva ani, în 1872 să onoreze o altă comandă cu obiecte ceramice.

În același an, 1872, tot de la Viena, “Münzen Antiquitäten” trimite pentru completarea colecției de faianță o altă comandă cuprinzând: console, platouri, farfurii etc.

Un magazin de antichități din Veneția, “Moise Dalla Torre”, emite către Casa Regală, în anul 1896, o factură cuprinzând vase de farmacie, platouri etc. piese provenind de la manufactura italiană Faenza.

Louis Cellière din Paris, trimite o scrisoare de trăsură către Martin Stöhr, în anul 1879, cu privire la un colet conținând 7 plăci din faianță, decorate cu subiecte alegorice.

O chitanță de plată primită de dl. Emmanuel Fenzi din Florența, în 28 noiembrie 1884, consemnează achiziționarea unor piese de artă din faianță, de la manufactura Ginori.

Colecția de ceramică a regelui Carol I este importantă prin valoarea excepțională a unor piese unicat datând din sec. XVI, XVII, cât și prin diversitatea pieselor istorice, create în sec. al XIX-lea în manufacturi italiene, germane, spaniole, olandeze, franceze și ungurești.

Pentru a înțelege fenomenul artistic atât de complex, ca cel prezentat de istorismul secolului al XIX-lea, se cuvine să amintim de principalele momente ale dezvoltării creației ceramiștilor europeni de-a lungul timpului.

Faianța spaniolă, după o perioadă hispano-maură (sec. XII-XVI), caracterizată prin inimitabilul smalț metalizat, arămiu, a înregistrat influența majolicii italiene și apoi a faianței noi, franceze, având importante centre de producție la: Sevilla, Majorca, Alcora, Salamanca, Talavera ș.a.

Talavera de la Reina este un centru în Castilla care produce faianță cu glazură staniferă, începând din sec. al XVI-lea. Plăcile decorative, cahelele și piesele create de ceramiștii spanioli sunt influențate de majolica flamandă, de la Anvers. În sec. al XVII-lea, decorurile: scene de vânătoare și motivele zoomorfe sunt trasate viguros, adesea pe întreaga suprafață; este epoca de apogeu a producției originale a acestei manufacturi.

În sec. al XVIII-lea se remarcă influența pregnantă a manufacturii Alcora. În sec. al XIX-lea și al XX-lea se dezvoltă o producție “a l’ancienne”, imitând producția de la Talavera. Faianța modernă prezintă un décor albastru și alb purtând monograma Talavera.

Cele câteva piese existente la Muzeul Național Peleş sunt produse în sec. al XIX-lea, în genul Valenciei și Talaverei, din perioada de glorie a creației ceramiștilor spanioli.

Piesele selecționate pentru expoziția menționată sunt vase globulare, căni, cupe și platouri de ceremonie, variate ca formă și dimensiuni, decorate cu multă fantezie: însemne heraldice, păsări în peisaj, motive vegetale stilizate. Coloritul cuprinde tonuri de verde, galben-portocaliu și albastru-închis, spre cenușiu. Pasta ceramică este densă, cu fond alb-gri, glazura uniformă, metalizată.

Majolica italiană dezvoltată între sec. al XV-lea și al XVIII-lea, cu maximă înflorire în sec. XVI, a avut principalele centre de producție la Faenza, apoi în Toscana: la Florența, Doccia, Pesaro, Castel Durante, Nove, Perugia, Montelupo; în Liguria: la Genova, Savona, Albissola ș.a.

Cele mai vestite centre italiene de producție a majolicii sunt: Faenza, Urbino și Deruta.

Superioară faianței spaniole – cu excepția smalțului metalizat – majolica italiană se definește printr-un caracter predominant decorativ și de ceremonie, prezentând formele elegante și atât de variate ale Renașterii: amfore cu anse șerpi, platouri mari pentru ceremonie sau ornarea încăperilor, vase de farmacie, cupe cu picior, ploști etc.

Lorenzo Ginori Lisci din Doccia imită majolica italiană și faianța franceză, prezentând câteva piese la Expoziția Universală de la Londra, din 1851. El utilizează o tehnică nouă de lucru: nuanțe noi, necunoscute până atunci, într-o paletă largă și proaspătă, această inovare fiind consemnată în albumul manufacturii Ginori, cu ocazia deschiderii expoziției de la Viena (1873).

Decorul pieselor din faianță create în sec. al XIX-lea este pictat pe o glazură de obicei alb-gălbuie, în culori vii, restrânse ca număr, dar bogat nuanțate: galben, verde, albastru, ocru, brun.

Este reluat desenul perioadei renascentiste în toate etapele evoluției sale: cu stilizările simple ale începutului, apoi cu dezvoltarea treptată, în motive mai ample: vegetale, figuri și motive grotești, arabescuri, portrete din profil reprezentate prin piese de o mare frumusețe, în manieră Urbino. Cu timpul, desenul ajunge să acopere vasele în întregime (contrar legii concordanței dintre formă și décor ce impune subordonarea decorului față de forma obiectelor).

Creația manufacturii Deruta este reluată cu conștiinciozitate, respectându-se cromatica inițială și motivele decorative ce înscriu medalioanele centrale, cu unele

Platou Ginori-Doccia, décor portret de tânără din perioada renașterii, chenar grotesc, execuție XIX 4/4, în stil sec. XVI, gen Urbino. Se observă discrepanța specifică istorismului între motivul bordurii "a grotteschi", tratat bidimensional și motivul medalionului, în care personajul este realizat cu mijloacele picturii academiste.

deosebiri în respectarea întocmai a elementelor compoziției plastice:

Influența producției de la Urbino și Faenza este

Plosca Ginori, dècor “a istoriato” – asediul unei cetăți, execuție XIX 4/4 în stil sec. XVI, în manieră Faenza. Subiectul este tratat panoramic, sugerând desfășurarea câmpului de luptă, cromatica proaspătă și pasta glazurată uniform trădează piesa ca fiind o copie de la sfârșitul sec. XIX.

covârșitoare, se reiau scene întregi (mitologice, istorice, religioase, din viață și literatură) ce reușesc să acopere vasele în întregime.

Chiar în producția curentă, în care scenele de inspirație mitologică revin constant, piesele istorice gen Savona respectă cromatica tradițională: nuanțe de albastru realizate dégradé, galben auriu și brunuri.

Atelierul ceramistului Alberto Issel din Genova creează piese în genul faianței vechi de la Savona și Montelupo. Tehnica picturală utilizată este particulară și desemnată prin termenul italian “sgraffiato” sau “sgraffito”: motivele decorative sunt conturate prin “zgârierea” unui strat superficial de argilă, în

scopul de a accentua un contrast, ușor vizibil, cu masa ceramică netedă.

La sfârșitul sec. al XIX-lea va urma o perioadă de reluare a decorului grotesc, tratat mai mărunț. Piesele sunt executate îngrijit, artiștii plasticieni trasează decorul cu siguranță, atenția pentru echilibrul compozițional este desăvârșită, cromatică rafinată.

Marile personalități ale culturii universale constituiau modele pentru societatea în formare a sfârșitului de secol, astfel că vom întâlni frecvent comenzi de piese cu portrete ale lui: Dante, Petrarca, Boccaccio, Donatello, Machiavelli, Raffael etc. (*foto portret Machiavelli*).

*Placă decorativă Issel, gen Savona – decor scenă biblică
“Moise transformând toiagul în șarpe”.*

Piesă decorativă de o excepțională spectaculozitate (I: 2,06 m), Ginori, dècor grotesc, putti – alegorii ale artelor frumoase în ronde-bosse, execuție XIX 4/4, în stil sec. XVI 4/4, gen Urbino. Piesă reprezentativă pentru istorism prin excesul care caracterizează atât formele, cât și decorul aplicat. Moștenirea barocă și rococo vizibilă în compoziția încărcată și uneori într-o prețiozitate “căutată”, hiperbolizează modelul renascentist.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, apar imitații ale decorului alb-albastru caracteristic porțelanului chinezesc, a cărui pătrundere în Europa determină, pe la sfârșitul sec. al XVII-lea declinul treptat al majolicii italiene.

Ulysse Cantagalli trece în anul 1878 la conducerea fabricii florentine ce îi va purta numele și consacră o mare parte a producției, preluării motivelor decorative ale obiectelor de majolică. Silueta pieselor cu decor renascentist prezintă linii deosebite, prelungi, ușor sofisticate. Foarte curioasă este ideea imitării de către această manufactură a mărcii olandeze de faianță Arnhem, cocoșul (mărcă rară), de aici provenind și unele confuzii în lumea colecționarilor.

La produsele manufacturii Savona se resimte în demersul

decorativ, influența Delftului și a porțelanurilor de China, cu décor bicromatic, alb-albastru.

Faianța italiană trece în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea, la imitarea tehnicii și motivelor decorative ale porțelanului german, cu scene galante sau de gen, peisaje inspirate după pictura de șevalet, ori așa numitele “flori naturale”, ilustrate prin piesele de Torelli,

Jardinieră Ginori, gen Torelli, décor “a raffaellesche”, execuție XIX 4/4, în stil sec. XVI; Forma godronată amintind de cochilie, finețea desenului și ajurul bordurii trimit către unele modele consacrate ale porțelanului sec. al XVIII-lea.

Castelli și Nove, care marchează sfârșitul evoluției artistice a faianței italiene și amintește de influența pregnantă a producției din porțelan.

Faianța franceză din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea, înregistrează influența porțelanului german creând o largă producție, cu décor floral, la Marsilia.

Ceramiștii italieni au lucrat multă vreme la comandă, în Franța, unii dintre ei stabilindu-se aici, prin căsătorie. Este momentul când decorul grotesc, personajele renaștentiste influențează producția de faianță de la Gien și Sarreguemines.

Piesele create în spirit renaștentist italian purtau denumirea generică de obiecte în “stil venețian”. Câteva elemente diferențiază producția de ceramică franceză de majolică italiană:

piesele pictate pe întreaga suprafață folosesc o cromatică proprie; astfel, galbenul lămâi este înlocuit în mod curent cu negrul, galbenul deschis devine luminos și violetul este combinat cu verde în banderole și lambrechine. Inscripțiile în limba franceză plasate pe verso servesc de legendă pentru subiectele tratate, în general inspirate din ilustrațiile unor cărți franțuzești sau din biblie. Această iconografie servește la deosebirea producțiilor. Să mai adăugăm că glazura faianțelor franceze este mai puțin uniformă, desenul mai stângaci decât cel al manufacturii Urbino, de exemplu.

Faianța franceză se distinge prin caracterul decorativ al motivelor ornamentale, echilibrul perfect între formă și decor, pastă ceramică fină și o execuție considerată fără cusur.

Prin filiera producției de la Moustiers se adoptă la Gien decorul “broderie”, încadrat în motivul lambrechin și desenat cu finețe și precizie. Dintre piesele Gien, au fost expuse un – vas cache – pôt, Gien, dècor “a grotesche”, stil eclectic și o tăviță Gien, gen Moustiers, în stil sec. XVIII, decor broderie în lambrechin.

Faianța fină de la Sarreguemines, cu piese pentru veselă “a l’anglaise” este foarte apreciată de colecționari.

Fabricarea faianței fine datează din ziua în care Fabry se asociază cu Francois-Paul Ützschneider din Germania, care studiase procedeele tehnice chiar în Anglia. Nu trebuie să fim surprinși când vom întâlni la Sarreguemines imitații perfecte de faianță fină engleză. Ützschneider se distinge îndeosebi prin crearea unor piese imitând porfirul și jaspul, prin gresii negre sau roșii, apoi printr-o suită de piese verde-oliv cu decor renascentist, de o finețe remarcată de colecționari.

Din colecția regală menționăm un platou cu bordura lată, decor în cartușe alternând solzi și motive floral-vegetale stilizate; central portret de tânără nobilă din perioada renașterii italiene, profil în basorelief.

Atelierul a încercat de asemenea să creeze piese amintind de aspectul pieselor Pallisy, reușind o asemănare în maniera

aplicării decorului naturalist pe corpul piesei. Cromatica, densitatea pastei, finețea emailului, echilibrul “căutat” al compoziției, le diferențiază vizibil. O asemenea piesă este jardiniera Sarreguemines cu decor rugos trunchi de copac, cu flori, șopârle, melci, execuție sec. XIX 4/4, în stil Palissy.

În secolul XIX se înființează școala de ceramică Palissy, de la Avisseau la Tours, din Franța, unde se imită cu fidelitate creația vestitului artist.

Bernard Palissy (1510-1590 ?), creatorul tipului de ceramică “rustique figulines”, a cunoscut celebritatea prin originalitatea tehnicii sale: folosește un email plumbifer care după procedeul de ardere capătă o culoare alb-gălbuie, apoi pe un fondant încă umed, adaugă oxizi metalici: alb de plumb, albastru cobalt, verde aramă, galben de fier și de antimoniu, obținând un efect deosebit, numit “jaspé”. Inspirația de bază a operei sale a constituit-o culegerea de imagini “Visul lui Polyfil”.

Creațiile lui Bernanrd Palissy, prin tehnica și stilul compozițiilor, constituie forme izolate în arta ceramicii, fără a influența istoria generală a creației ceramiștilor francezi, până în sec. al XIX-lea.

Manufacturile belgiene au fost puternic influențate de creația ceramiștilor francezi și a celor olandezi: piesele din colecția regală prezintă o reușită împletire de motive decorative preluate de la faianțele vieux-Rouen și de la cele olandeze cu decor peisagistic tratat în maniera sec. al XVIII-lea. Un exemplu în acest sens este urna cu capac, decor peisaj olandez, motive florale și avimorfe, în gen vieux-Rouen. Execuție: atelier belgian, sec. XIX 4/4, în stil sec. XVIII.

Anglia, după o îndelungată și variată producție de gresie sub influență germană, importă multă vreme faianță olandeză și este atrasă de această creație. În sec al XVII-lea, începe producția proprie, dezvoltându-se ca o artă deosebită, insulară.

După două secole, vom remarca producția de faianță fină engleză, creație cu decor nu de puține ori, orientalizant,

evidențiindu-se produsele manufacturii Stoke on Trent, Staffordshire, Birmingham-Lindner, care execută la comandă, platouri și farfurii denumite “topografice”, cu motiv arhitectonic “simbol” pentru Curțile europene. Decorul este creat în camailleu, prin procedeul de decalcomanie și imită creația ceramiștilor din sec. al XVII-lea, sau adoptă decorul renașcentist. Aceste piese sunt destinate, în general, uzului casnic. O asemenea piesă este farfuria topografică, atelier Etruria, Staffordshire, cu dècor ilustrând monumente celebre din St. Petersburg.

Manufactura Minton (Stoke), este celebră în a doua jumătate a sec. al XIX-lea prin creațiile lui Herbert Minton care produce piese inspirate de la ceramica veche engleză și franceză (Saint-Porchaire, porțelanul de Sevres). Francezul Léon Arnoux conduce la un moment dat fabrica, și angajează un specialist de renume, Milès Solon, care introduce în fabricație tehnica “pâte sur pâte, cunoscute și sub denumirea de “bianco sopra bianco”. Această tehnică folosită în vechime de manufacturile italiene: Faenza, Castel Durante și Veneția, a fost preluată și de alte țări, ca Franța și Anglia. Așa cum indică denumirea (“alb pe alb”), decorul este trasat cu ajutorul emailului alb opac pe emailul de fond, care poate fi nuanțat în alb-gri, alb-albastru deschis, verzui etc.

Menționăm în colecția regală un platou, atelier Th. Minton, dècor renașcentist “Asediul Troiei”, după Waller, bordură cu motive grotești și vegetale. Pasta ceramică de culoare ivoire și decorul în basorelief, reușesc să creeze impresia unei piese sculptate în fildeș.

Faianța germană dezvoltă, paralel cu înflorirea majolicii italiene, ceramica sa națională, gresia ceramică, creație a zonei Rinului mijlociu din sec. XV și care s-a răspândit apoi în Colonia, Raeren, Bavaria, Saxa (și de aici, în Flandra și Anglia).

Abia la sfârșitul sec. XVI apare în Germania faianța propriu-zisă, staniferă, dezvoltată sub influență italiană și olandeză, ca un produs mai puțin specific german, dar în forme proprii.

În sec. al XIX-lea, manufacturile germane de faianță păstrează decorul neo-renascentist italian la piese specifice ca formă gresiei renane, la exemplare spectaculoase, de mari proporții.

Creatorii de artă germani nu sunt imitatori fideli ai modelelor vechi, ei adaugă sau schimbă în mare parte decorul, cromatica inițială. În reprezentările decorative sunt implicate și unele aspecte sociale: în medalioanele centrale ale unor platouri de ceremonie (decoruri preluate de la ceramica renașcentistă), apar portretele unor potenți contemporani, însoțite de devize și blazoane nobiliare. Printre piesele de la Peleş fac parte o ramă de oglindă atelier Ludwig Wessel, Bonn, dècor extrem-oriental în istorism, împletirea motivelor decorative celor mai diverse devine uzuală, ca în compoziția acestei oglinzi, unde se îmbină ornamentația în stil Louise XVI a lemnului, cu cea de factură orientală a faianței; o placă decorativă “Lecția de muzică” – prezintă personaje în costumație renașcentistă, cromatica este discretă în tonuri de ocru și brun, se observă însemnul heraldic al orașului Hamburg. Execuție sec. XIX, 4/4 atelier Bichweiler, Hamburg. Autor: C. Börner și o garnitură de birou Mettlach formată din: un sfeșnic Mettlach, decor himeră și un ceas Mettlach. În această garnitură de birou, barocul ornamentației tinde să sufoce elementul funcțional, astfel încât piesele par să justifice un rol de “aparatură”. La acestea se adaugă platou München, decor personaj biblic în peisaj. Pe reversul piesei este consemnat în limba germană: “copie după o piesă originală aflată la Muzeul Național din München”, gen Faenza.

Olanda este a treia țară europeană, după Italia și Franța, care prin intermediul acestora din urmă primește, dezvoltă și perfecționează faianța staniferă, începând din sec. XVI și având epoca de mare înflorire, în sec. XVII, mai ales prin producția de la Delft.

Decorurile întâlnite în producția ceramiștilor olandezi din sec. XIX, sunt multiple:

- “cașmirul” foarte apreciat de colecționari, amintind de

țesăturile Orientului, unde se combină motivele avimorfe pe un fond de vegetație abundentă.

- florile naturale: laleaua, bineînțeles, dar și garoafa și trandafirul, asortate cu elemente de décor extrem-oriental.

Fondurile colorate sunt la mare preț, iar paleta cromatică este inepuizabilă: galben, turcoaz, negru, albastru, maron, oliv, la piesele de inspirație extrem-orientală.

Plăcile –aplică constituie o specialitate a producției de la Delft, cu ancadramente care prin forma lor deosebită, permit datarea piesei. În decorație este prezent întreg repertoriul iconografic: motivele florale, peisajele specific olandeze, scenele de gen rococo etc. În colecția regală se găsește un sfeșnic, (atelier Delft, cu 3 brațe, décor în medalion cu scenă galantă în peisaj...) și o aplică, (atelier Joost Thoof Labouchere, décor în camaileu albastru cu peisaj olandez cu moară și bordură rocaile.

În *Ungaria*, la sfârșitul secolului al XIX-lea, Ignaz Fischer fondează un atelier de pictură pe porțelan, transformat după un timp în fabrică de faianță. În anul 1892, el se asociază cu fabrica lui Zsolnay Pecs și se vor crea vase decorative de mare eleganță, cu decorație florală și geometrică inspirată după extremul-orient și preluând decorul renescentist italian.

Valoarea artistică a faianței a influențat timp de secole educația estetică a unei clientele foarte diverse, dornică de a trăi în interioare decorate cu rafinament, precum și interesul colecționarilor de pe mai multe meridiane.

Ceramiștii europeni din sec. al XIX-lea au reușit prin piesele create să concentreze, în eleganța formelor, în calitatea pastei și a paletei coloristice, strădaniile unor iluștri artiști și oameni de știință de altădată, conferind noi virtuți acestui domeniu, adaptându-l spiritului contemporan.

Colecția de faianță a regelui Carol I reprezintă pentru patrimoniul artistic al României o incontestabilă valoare și pentru specialiști, un reper în cercetarea evoluției ceramicii europene.

Bibliografie

- "Museo internazionale delle ceramiche-Faenza-Selezione di opere" – Giuseppe Liverani, 1963.
- "Manuel de la cèramique europèenne" – Bibliothèque des Arts, John P. Cushion, Office du Livre, Fribourg, Suisse.
- Histoire des arts decoratifs – Henry de Morant, Bibliothèque des guides bleus, Librairie Hachette.
- "Introduction to the Decorative Arts, 1890 to the present", edited by Amanda o'Neill, London.
- Les arts decoratifs de 1790 à 1850, Leon de Groër, Office du Livre, 1985.
- Reconnaître les origines des faiences, Claire Dauget et Dorothee Guillemme – Brulon, Paris, Ed. Ch. Massin, 2000.
- La céramique française, Georges Fontaine, Paris, 1946.
- L'Enciclopedia des styles d'hier et d'aujourd'hui, Culture, Arts, Paris, 1969.
- L'Argus des ventes aux enchères-céramique, Nelly Fouchet, Ed. Dorotheum, France.
- "Italy, Are Italian objects at the summit?" – Florence, Atelier des Medicis.
- Arhivele Statului București, fond Casa regală, dosar 129/1869.
- Idem C.R nr. 17/1872.
- Idem C.R nr. 49/1879.
- Idem C.R nr. 21/1884.
- Idem C.R nr. 13/1869.
- Idem C.R nr. 17/1872.
- Idem C.R nr. 27/1896 I

PIECES OF FAIANCE IN THE
ROYAL COLLECTION - FROM HISTORY
TO HISTORISM

Abstract

The work presents the stylistic development of the European faience from the 15th century up to the 19th century, regarding the ceramics from Carol I-st's royal collection.

One can analyse the historicist phenomenon in the artistic creation of the ceramists from the main countries of faience manufactories: Spain, Italy, France, Germany, The Netherlands, England, Belgium and Hungary.